

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 16:2 (2011), SS.199-211.

نعم ve بنس ÖZELİNDE BASRA VE KÛFE ARAP DİLİ EKOLLERİNİN ÖVGÜ VE YERĞİ SÖZCÜKLERİNE İLİŞKİN YORUMLARI

The Comments of Basra and Kûfe Language Schools Upon Words of Praise and Satire in *Ni'me* and *Bi'se*

Dr. Enes Erdim
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fak.
e-posta: eerdim@firat.edu.tr

Öz: Arap dilinde kelime, isim, fiil ve harf olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Çoğunlukla kelimelerin hangi türden olduğu ittifakla sabit olmasına rağmen, Basra ve Kûfe dil ekolleri övgü ve yerği fiilleri olan نعم ve بنس sözcüklerin türüyle ilgili farklı yorumlar ortaya koymuşlar, buna bağlı olarak da bunların yer aldığı cümleleri değişik şekillerde i'râb etmişlerdir. Biz bu çalışmada Basra ve Kûfe dil ekollerinin sözünü ettiğimiz yorumlarını, i'râb yapma biçimlerini ve birbirlerinin tezlerine karşı ileri sürdükleri delilleri detaylı olarak ele alıp inceledik.

Anahtar Sözcükler: Kelime, tür, fiil, isim, harf, نعم /ni'me, بنس /bi'se, Basra ve Kûfe dil ekolleri

Abstract: In Arabic a word is divided into three main parts; a noun, a verb and the word. Although the words are clear about what sort of them they are, the Basra and Kûfe schools have different comments about the notions of ni'me and bi'se which are the words of praise and satire. So, these words are separated into the sentence structures. In this article, we studied the Basra and Kûfe language school concerning with the referred comments and we also studied the ways of the sentence structures with the proofs they presented.

Keywords: Word, kind, verb, noun, proposition, نعم /ni'me, بنس /bi'se, Basra ve Kûfe language school

GİRİŞ

Her dil gibi Arap dilinin konusunu da kelime oluşturmaktadır. Kelime, müfred/tekil bir anlam için vaz' edilmiş/konulmuş, gerçekten veya takdiren müstakil olan lafza denilir.¹ Arap dilinde kelime, kendi içinde isim, fiil ve harf olarak üç kısma ayrılmaktadır.²

İsim kendi başına bir anlam ifade etmekle birlikte yapısı gereği hiçbir zamanla ilişkisi olmayan sözcüktür. İsimler içinde *أَمْسُ/dün* ve *غَدًا /yarın*, gibi zatlariyla zaman belirten isimler olsa bile bunlar bünyeleriyle zamana işaret etmezler. Bilindiği üzere bunların bünyeleri herhangi bir zamana bağlı olarak değişikliğe uğramamaktadır. İsmi kendi parçalarından biri, ifade ettiği anlamın herhangi bir kısmına delalet etmez. Örneğin *زَيْد /Zeyd*, sözcüğünün parçaları olan *ز*, *ى* ve *د* harfleri onun ifade ettiği şahsın organlarından birine işaret etmez. Aksine kelime bir bütün olarak *زَيْد* ismindeki şahsı göstermektedir.³

İsmi kendine özgü birçok niteliği vardır. *الرَّجُلُ وَالْعُلَامُ /Bilinen bir adam ve bilinen bir hizmetçi*, örneklerinde görüldüğü gibi *ال* takısının başına gelmesi, *رَجُلٌ /herhangi bir adam* ve *عُلَامٌ /herhangi bir hizmetçi*, sözcüklerindeki gibi tenvin alması, *مِنْ زَيْدٍ /Zeyd'den* ve *إِلَى عَمْرٍو /'Amr'a* ifadelerindeki gibi harf-i cerrin onun başına getirilmesi, *إِكِي زَيْدٍ /İki Zeyd* ve *الرَّيْدُونَ /Zeydlerde* olduğu gibi tesniye/ikil ve cem'/çoğul olabilmesi, *يَا زَيْدُ /Ey Zeyd*, deki gibi kendisiyle nida yapılması, *يَا حَارِ /Ey Hâris* ve *يَا مَالِ /Ey Mâlik*'deki gibi terhime(kelime sonundaki harf düşmesine) maruz kalması, *زَيْدٌ /Zeyd* gibi ismi taşıyıcı/küçültme sığasına nakledilebilmesi, *زَيْدٌ /Zeyd* ve *عَمْرٍو /'Amr'a* nispetle *زَيْدِي /Zeydi* ve *عَمْرِي /'Amri* ibarelerindeki gibi ism-i mansûb/aidiyet sığasının kendisinden türetilmesi ve *مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ /ne mucize getirirsen getir*,⁴örneğindeki gibi zamirin kendisine dönebilmesi bu niteliklerden bazılarıdır. Yine sadece isim *زَيْدُ الْعَاقِلِ /akıllı Zeyd*, ifadesinde görüldüğü gibi sıfat, *ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا /Zeyd 'Amr'ı dövdü*, örneğindeki gibi hem fâil/özne hem de mefûl/nesne, *زَيْدٌ /Zeyd'in hizmetçisi*, ifadesindeki gibi muzâfun ileyh/tamlayan olmaktadır. Ayrıca

¹ İbn 'Akîl, Bahâuddîn Abdullah, *Şerhu İbn 'Akîl*, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrût, ts., I/16; *el-Müsâ'id 'alâ Teshili'l-Fevâid*, (thk. Muhammed Kâmil Berekât, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1980, I/4; İbn Mâlik, Cemaluddîn Muhammed b. Abdillâh el-Endelûsî, *Şerhu't-Teshîl*, (thk. Muhammed Bedevî- Abdurrahman es-Seyyid), Dâru Hicr, 1990, I/3; Suyûtî, Celaluddîn, *el-Eşbâh ve'Nezâir fi'n-Nahv*, (thk. Abdul'âl Sâlih Mükerrrem), Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1985, III/5; el-Harezmi, el-Kâsım b. Hüseyin, *et-Tahmîr -Şerhu'l-Mufasssal-*, (thk. Abdurrahmân b. Suleyman el-'Useymîn), Dâru'l-Garbi'l-İslamî, ts., I/155

² Sibeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. Osmân, *el-Kitâb*, (thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn), Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1988, I/12; İbnü's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl, *el-Usûl fi'n-Nahv*, (thk. 'Abdulhuseyn el-Fetelî), Muessesetu'r-Risâle, ts., I/36; es-Suheyfî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman, *Netâicu'l-Fikr fi'n-Nahv*, (thk. 'Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Mu'avvez), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1992, s.49.

³ İbn 'Usfûr, Ali b. Mü'min, *el-Mukarrib*, (thk. Abdussettâr el-Civârî- Abdillâh el-Cebûrî), yy., 1972, I/45; el-Enbârî, Abdurrahman b. Ebi'l-Vefâ Muhammed, *Esrâru'l-'Arabiyye*, (thk. Fahr Sâlih Kudâre), Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1995, s.29.

⁴ el-A 'raf, 7/132.

belki en önemlisi kendisinden haber verilebilme, isme özgü bir niteliklerdir.⁵ İsim kendi içinde زَيْدٌ /Zeyd ve رَجُلٌ /adam, gibi ayn/somut ve قِيَامٌ /kalkmak ve قُعُودٌ /oturmak gibi mana/soyut olmak üzere iki kısma ayrılır.⁶

Fiil, kendi başına bir anlam ifade etmesiyle birlikte yapısı gereği zamanla alakası olan kelimedir.⁷ Fiili diğer kelime çeşitlerinden ayıran bazı özelliklerin şunlar olduğunu görüyoruz: قَدْ قَامَ /Muhakkak ki o kalktı, سَيَقُومُ /o yakın gelecekte kalkacak ve سَوْفَ يَقُومُ /o uzak gelecekte kalkacak, örneklerindeki gibi قَدْ , سَوْفَ ve سَ , nin onun başında gelmekte, قَامَتْ /o bayan kalktı , قَامَا /o iki erkek kalktı, قَامُوا /o erkekler kalktılar, قُمْتُ /kalktım, ifadelerinde görüldüğü üzere zamir olan ت ve سâkin/harekesiz müenneslik ت 'sı kendisine birleşmektedir. Yine أُرِيدُ أَنْ تَفْعَلَ /senin yapmanı istiyorum, ibaresindeki gibi mastar أَنْ تَفْعَلَ /sen yaparsan ben de yaparım, cümlesindeki gibi şart edatı olan إِنْ ve لم أَفْعَلْ /yapmadım, ibaresindeki gibi cezm edici لم edatı fiile dahil olmaktadır. Ayrıca fiiller çekimlenebilmekte ve لُحْرَجْتُكَ /seni muhakkak çıkaracağız, ifadesindeki gibi te'kid nunu kendisine birleşmektedir.⁸

Harf kendi başına değil bir başka kelimenin vasıtasıyla anlam ifade eden sözcüktür.⁹ Harf kendi içinde iki kısma ayrılır. Birincisi cer harfi gibi isim veya cezm harfi gibi fiil türünden birine has olan mu'mel; istifhâm/soru ve âtif harfleri gibi birine has olmayıp her iki kelime türüyle de kullanılabilen mühmel harf diye isimlendirilir.¹⁰

Arap dilinde çoğunlukla, kelimelerin yukarıdaki türden hangisine ait olduğu bilinmektedir. Ancak övgü ve yergi kavramları olan نِعْمَ ve بئسَ gibi kelimelerin türü, iki ana dil okulu olan Basra ve Kûfe ekolleri arasında tartışma konusu olmuş ve farklı yorumlar ortaya konmuştur. Buna bağlı olarak da نِعْمَ ve بئسَ fiillerinin yer aldığı cümleler farklı şekillerde i'râb edilmişlerdir. Biz bu çalışmamızda sözünü ettiğimiz yorumları ve i'râb yapma biçimlerini detaylı olarak ele alacağız.

نِعْمَ ve بئسَ Sözcüklerinin Türü:

Basra ekolüne göre نِعْمَ ve بئسَ mutasarrıf/çekimli olmayan mazi fiilerdir. Çünkü merfû' zamirler fiile bittiği şekilde bu sözcüklere de bitişmektedir. Bu doğrultuda Araplar نِعْمًا رَجُلَيْنِ ve نِعْمُوا رَجَالًا ifadelerini kullanmışlardır. Bu iki sözcük نِعْمَ الرَّجُلِ وَبئسَ الْغُلَامُ /Ne iyi adamdır, ne kötü hizmetçidir, ifadesindeki gibi hem açık ismi نِعْمَ رَجُلًا زَيْدٌ /Zeyd ne iyi adamdır, ve بئسَ غُلَامًا عَمْرُوٌ /Amr ne kötü hizmetçidir, cümlelerindeki gibi hem de gizli

⁵ el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabîyye*, s.29; İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, I/8.

⁶ İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, I/8

⁷ İbn 'Uşfûr, *el-Mukarrib*, I/45 vd.

⁸ el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabîyye*, s.36; İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, I/8-9.

⁹ İbn 'Uşfûr, *el-Mukarrib*, I/46

¹⁰ el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabîyye*, s.36

zamiri merfu kılmaktadır.¹¹ Yine Arapların telaffuz esnasında, üzerlerinde vakf yaparken/dururken bunların sonundaki ت yı ◦ harfine dönüştürmeden fiillere bitişen te'nis/dişil taşı gibi okumaları bu sözcüklerin fiil olduğunu göstermektedir.¹² Bu bağlamda isim olan رَحْمَةٌ/rahmet , سِنَةٌ/sene ve شَجَرَةٌ/ağaç gibi sözcüklerdeki tenis taşı vakf halinde ◦ harfine dönüştürülürken نِعْمَتُ الْمَرْأَةِ وَيَسْتُ الْمَرْأَةُ /ne iyi kadındır, ne kötü kadındır, ifadelerinde olduğu gibi kalır.¹³ Çünkü bu ت mazi kipine aittir. Onun dışındaki hiçbir kipe birleşmez. Dolayısıyla bu ت 'nın birleştiği sözcüğü isim olarak görmek doğru değildir.¹⁴ Açık te'nis tasının fiile özgü olduğu tezinin doğru olmadığı söylenmiştir. Çünkü bu ت , رَبَّتْ , نَمَّتْ ve نَمَّتْ¹⁵ 'de görüldüğü üzere harfe de bitişmektedir. Nitekim ...artık kurtulma zamanı değil, âyeti¹⁶ de böyle gelmiştir. Aynı şekilde Damra b. Damra'nın¹⁷ aşağıdaki beyti de bu örneklerdendir:

مَاوَى بِلْ رَبِّمَّا عَارَةٌ ... شَعْوَاءَ كَالذَّعَةِ بِالْمَيْسِمِ
(Ey Mâviye! Bilakis nice hücumlar vardır,
dağlayıcı aletle yakma gibi yayılan nice hücumlardır)

ت 'nin harflere dahil olması Basrilerin iddia ettiği gibi onun fiile has olmadığını göstermektedir. Böylelikle نِعْمَ ve يَسَّ nin isim olması ve ت harfinin kendilerine dahil olması caiz olur. نِعْمَ ve يَسَّ 'ye te'nis tasının dahil olması onlardan sonra gelen kelimenin de müennes olmasını gerektirmez. Yine fiile müennesle birlikte ت harfinin dahil olması zorunlu olduğu halde

¹¹ İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân, *el-Hasâis*, (thk. Muhammed Ali Neccâr), Âlemu'l-Kutub, Beyrût, ts., I/395 vd; İbn Hişâm, Cemâluddîn b. Yûsuf, *Muğni'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'ârib*, (thk. el-Mubârek, Mâzin – Hamdullah, Muhammed), Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1985, s.635, İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, Dâru'l-Ciyl, Beyrut, 1979, II/200; İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl*, Beyrût, 1988, I/114.

¹² el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, s.102, el-Enbârî, *ez-Zâhir fî Kelimati'n-Nâs*, (thk. ed-Dâmin, Hâtim Sâlih), Dâru'n-Neşr, Beyrût, 1992, II/255 ; İbn Cinnî, *el-Hasâis*, III/244; İbn Cinnî, *Kitâbu'l-Lüma' fi'l-'Arabiyye*, (thk. Fâris, Fâiz), Dâru'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrût, s.141; İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl*, I/114.

¹³ İbn Ya'îş, Muvâffikuddîn Ya'îş b. 'Alî, *Şerhu'l-Mufasssal*, İdâretu't-Tabâ'ati'l-Minyeriyye, Mısır, ts., IX/80; İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, II/112; İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl*, I/114; İbn Cinnî, *Kitâbu'l-Lüma' fi'l-'Arabiyye*, (thk. Fâiz Fâris), Dâru'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Kuveyt, 1972, s.141.

¹⁴ el-Enbârî, *el-İnsâf fî Mesâli'l-Hilâf beyne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, (thk. Cevdet Mebrûk-Ramazan Abdu'ttevvâb), Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 2002, s.90-91; el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, s.69;

¹⁵ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s.334 vd.; İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, I/287; el-Ferâhidî, Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Cumel fi'n-Nahv*, (thk. Fahrüddîn Kabâve), Müessesetu'r-Risâle, 1995, s.296; el-'Ukberî, Ebu'l-BekâMuhibuddîn Abdullah b. el-Huseyn, *el-Lübâb fî 'İleli'l-Binâ ve'l-'Râb*, (thk. Gâzi Muhtâr Tuleymât), Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1995, II/ 272.

¹⁶ Sâd, 38/3

¹⁷ İbn Sîdeh, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail, *el-Muhassas*, (thk. Halil İbrahim Ceffâl), Dâru lhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût, 1996, V/80; ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyd Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (thk. Komisyon), Dâru'l-Hidâye, ts., XXXX/501; İbn Ya'îş, *Şerh*, VIII/31.

bu iki edat hakiki müennesle kullanılsa bile kendilerine ت ‘nın bitişmesi zorunlu değildir.¹⁸ Bu bağlamda قَامَ الْمَرْأَةُ ve فَعَدَ الْجَارِيَةُ demek caiz olmadığı halde نَعِمَ الْمَرْأَةُ/ne iyi kadındır ve يَسَّ الْجَارِيَةُ/ne kötü cariyedir,¹⁹ demek caizdir.²⁰

Basralılar ise Kûfelilerin bu itirazına şöyle cevap vermektedir: Her ne kadar رَبَّتْ ve ثَمَّتْ deki ت lar tenisi olsalar da نَعِمَتْ ve يَسَّتْ sözcüklerindeki ت ‘yla aynı değildir. Çünkü نَعِمَتْ الْمَرْأَةُ ve يَسَّتْ الْجَارِيَةُ ifadesinde bu sözcüklere tanın bitişme nedeni fiile isnâd edilen/dayandırılan ismin müennesliğinden/dişilliklerinden dolayıdır. ثَمَّتْ gibi sözcüklere bitişen ت ise başka bir şeyden değil sadece harfin tenisliğinden dolayıdır.²¹ Nitekim رَبَّتْ رَجُلٌ /nice erkeği küçük düşürdüm, denildiği gibi رَبَّتْ امْرَأَةً أَكْرَمْتُ /nice kadına ikram ettim, denilir. Halbuki نَعِمَتْ الْمَرْأَةُ /Ne iyi kadındır ve يَسَّتْ الْجَارِيَةُ /Ne kötü cariyedir, denildiği halde نَعِمَتْ الْعُلَمَاءُ ve يَسَّتْ الرِّجَالُ denilmez. Yine harfe dahil olan ت harekeli fiile dahil olan ت ise sakin olur.²² لَات sözcüğündeki ت ise ziyade olmayıp kelimenin aslındandır. Basralılar, bu harfin ziyade olduğu kabullenecek olsa bile dört yönden fiile dahil olan ت ‘dan farklı olduğunu ifade etmişlerdir. İki yön رَبَّتْ ve ثَمَّتْ deki yönlerdir. Üçüncüsü Kisâin vakıf esnasında لا diye durmasını bu ت ‘nın ne رَبَّتْ ve ثَمَّتْ sözcüklerindeki ne de نَعِمَتْ ve يَسَّتْ deki ت ‘lara benzemediğini göstermektedir. Dördüncüsü bazı kullanımlarda لَاتْ حِينَ ifadesinde ت harfinin لا ‘ya değil de حِينَ ‘ye bitişmesidir. Ebû ‘Ubeyd Kâsım b. Sellâm’ın yaptığı bazı rivayetlere göre Araplar حِينَ , وَأَنْ ve الْآنَ sözcüklerine ت harfini bitiştirerek فَعَلْتُ هَذَا حِينَ كَذَا تَأْوَانَ كَذَا تَأَلَّانَ كَذَا /şu vakitte, şu anda, şimdi şöyle yaptım, derler.²³ Ebû Zebîd et-Tâî²⁴ de şöyle demektedir²⁵:

طَلَبُوا صَلَاحَنَا وَلَا تَأْوَانَ ... فَأَجَبْنَا أَنْ لَيْسَ حِينَ بَقَاءٍ
(Bizden vakitsiz barış istediler,
Biz de kalma anı değildir diye cevap verdik)

Basralılar, Kûfelilerin yukarıda itiraz kabilinden zikrettiği, kendilerinden sonra müennes bir kelime geldiğinde نَعِمَتْ ve يَسَّتْ ‘ye ت ‘ya bitişmesi gerekmez tezlerini doğru bulmazlar. Çünkü bazı Arap lehçelerinde قَامَ الْمَرْأَةُ demek zorunlu olduğu gibi نَعِمَتْ الْمَرْأَةُ demek de zorunludur.

¹⁸ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, III/244; İbn Cinnî, *el-Luma*, s. 141; İbn Cinnî, *Sırru Sina‘ati’l-I‘râb*, (thk. Hasan Hindâvî), Dâru’l-Kalem, Dimeşk, 1985, II/613; İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl*, I/114; Zemahşerî, Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Mufasssal fî San‘aati’l-I‘râb*, (thk. Ali Ebû Mulhîm), Mektebetu’l-Hilâl, Beyrût, 1993, s.363.

¹⁹ İbn Cinnî, *Sırru Sina‘ati’l-I‘râb*, II/613.

²⁰ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 91-92.

²¹ el-Kefevî, Ebu’l-Bekâ Eyyûb b. Mûsa, *Kitâbu’l-Külliyât*, (thk. ‘Adnân Dervîş-Muhammed el-Misrî), Muessetur’r-Risâle, Beyrût, 1998.

²² Ebu’l-Bekâ, *Külliyât*, s.493; İbn Hişâm, *Evdah*, I/23; el-‘Ukberî, *el-Lubâb*, I/180; İbn ‘Akîl, *Şerh*, I/22.

²³ eş-Şankîti, Ahmed b. el-Emîn, *Kitâbu’d-Dureri’l-Levâmi* ‘alâ Hem‘i’l-Hevâmi’, ts., I/98.

²⁴ Şiir için bkz. İbn Ya‘îş, *Şerh*, IX/32; İbn Sîdeh, *el-Muhassas*, V/82.

²⁵ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 92-93.

/Kadın kalktı, ifadesini caiz görmedikleri halde نِعْمَ الْمَرْأَةُ ‘yu caiz görenlerce ise نِعْمَ الْمَرْأَةُ هُنْدُ */Hind ne iyi kadındır*, ifadesinde olduğu gibi cins içindir.²⁶ Nitekim Araplar الرَّجُلُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَرْأَةِ */erkek kadından üstündür*, dediklerinde erkek cinsinin kadın cinsinden üstün olduğu anlamını kastetmişlerdir. Yine الرَّجُلُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَرْأَةِ */insanı dirhem ve dinar helak etmiştir*, şeklindeki sözlerinde الدِّرْهَمُ */dirhemler* ve الدِّينَارُ */dinarlar*, demek istemişlerdir.²⁷ Dolayısıyla الْمَرْأَةُ sözcüğüyle bütün cins kastedildiği kabul edilirse cins ve cem’ isimlerinin isnâd edildiği fiillerin müzekker ve müennes olabileceği konusunda ihtilaf yoktur.²⁸ Söz genişliği içinde حَضَرَ الْقَاضِي الْيَوْمَ امْرَأَةً */Kadıya bugün bir kadın geldi*, gibi ifadelerde ت ‘yı hafzetmeleri bu gibi yerlerde cins isim üzerine vaki olan fiillerde ت ‘nın haydi haydi hafzedilebileceğini göstermektedir. Ayrıca Araplar مَا قَعَدَ إِلَّا امْرَأَةً */Sadece bir kadın hariç kimse kalkmadı* ve وَمَا قَامَ إِلَّا الْجَارِيَّةُ */Sadece bir cariye hariç kimse kalkmadı*, benzeri cümlelerde mutlak olarak tenis tasını haffederler/düşürürler. Bu kullanım zorunluluk dışında olumsuz anlamları belirtmek için kullanılır.²⁹ Bu son kullanımda ت ‘nis tasının ifadenin مَا قَعَدَ إِلَّا امْرَأَةً ve وَمَا قَامَ إِلَّا الْجَارِيَّةُ anlamına geldiğine uyarıda bulunmak için gerçekleştiği tezini Basralılar kabul etmişlerdir. Ancak onlara göre her ne kadar anlam kendisinin fail olduğunu gösterse bile امْرَأَةً sözcüğü أَحَدٌ kelimesinden bedel değildir. Mana fail olduğuna delalet ettiği halde anlama işaret etmek üzere مَا قَعَدَ إِلَّا الْمَرْأَةُ ifadesinde tenis taşı hafzedildiği gibi نِعْمَ الْمَرْأَةُ ibaresinde de hafzedilmiştir.³⁰

Küfelilere göre ise bu iki kelime isimdir ve mübtada görevini üstlenmektedir.³¹ Onlara göre bu sözcüklerin üzerine cer harfinin dahil olmasının onların isim olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda peygamberimizin şairi Hassân b. Sâbit³² şöyle demiştir:

نِعْمَ الْجَارُ "يُولِفُ بَيْتَهُ أَحَا قَلْبَهُ أَوْ مُعْدِمَ الْمَالِ مُصْرَمًا " أَلَسْتُ بـ

Evine bağlı olan “ne iyi komşu” değil miyim?

Ki o mal azlığının kardeşi veya malını yok edip malsız kalandır.

²⁶ İbn Hişâm, *Evdah*, II/112; İbn Cinnî, *el-Lüma‘*, s.141; İbn Cinnî *Sırru Sma‘âti'l-İ‘râb*, II/613; İbn ‘Akîl, *Şerh*, II/95; el-Cevcerî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdulmun‘im, *Şerhu Şüzûri‘z-Zeheb fî Ma‘rifeti Kelâmi‘l-‘Arab*, (thk. Nevvâf b. Cezâ el-Hârisi), Mesine, 2004, I/384.

²⁷ İbn Sîdeh, Ebu‘l-Hasen ‘Ali b. İsmail, el-Muhassas, (thk. Halil İbrahim Ceffâl), Dâru İhyai‘t-Turâsi‘l-‘Arabî, Beyrût, 1996, I/43; İbnu‘s-Serrâc, *el-Usûl*, I/150; Zemahşerî, *el-Mufasssal*, s.449.

²⁸ İbnu‘s-Serrâc, *el-Usûl*, II/412; el-Murâdî, Ebû Muhammed Bedruddîn b. Kâsım, *Tavdihu‘l-Makâsîd ve‘l-Mesâlik bi Şerhi Elfiyyeti‘bni Mâlik*, (thk. Abdurrahmân ‘Ali Süleyman), Dâru‘l-Fikri‘l-‘Arabî, 2008, II/593; İbn ‘Akîl, *Şerh*, I/92.

²⁹ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s.94; İbn ‘Ukberî, *el-Lübâb*, I/187; İbn ‘Akîl, *Şerh*, II/89.

³⁰ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s.95

³¹ İbn Ya‘îş, *Şerh*, VII/127; İbn Hişâm, *Evdah*, III/270; İbn ‘Akîl, *Şerh*, III/160; el-Murâdî, *Tavdihu‘l-Makâsîd ve‘l-Mesâlik bi Şerhi Elfiyyeti‘bni Mâlik*, (thk. ‘Abdurrahmân ‘Ali Süleyman), Dâru‘l-Fikri‘l-‘Arabî, 2008, II/902.

³² İbn Yâ‘îş, VII/127; el-Verrâk, Ebu‘l-Hasen Muhammed b. Abdillâh, *‘İlelu‘n-Nahv*, (thk. Muhammed, Câsim- Muhammed, Derviş), Mektebetu‘r-Rüşd, Riyâd, 1999, s. 292.

Bazı fasih Arapların نَعْمَ السَّيْرُ عَلَى بَيْسِ الْعَيْرِ /Kötü bir binek üzerinde ne iyi bir gidiş, dediği³³ nakledilmiştir: Ebûbekr el-Enbârî, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Sa'leb tarihiyle el-Ferrâ'dan نَعْمَ الْمَوْلُودَةُ مَوْلُودُكَ /Doğan kız çocuğun ne güzel kız çocuğudur, denilerek kızı doğduğu kendisine müjdelence bir Arabın şöyle cevap verdiği rivayet edilmektedir: مَا هِيَ بِنَعْمٍ /Yardıma ağlama, iyiliği çalma/hırsızlık olan kız çocuk iyi değildir .³⁴

Basralılar, Kûfelilerin bu sözcüklerin başına harf-i cer geldiğini gösteren rivayetleri farklı yorumlamaktadır. Onlara göre cer harflerin bu sözcüklerin başına gelmeleri onların isim olduğunu göstermez. Bu tür ifadelerde hikaye anlamı mukadderdir. Nitekim fiil olduğunda şüphe olmayan bazı kelimelerin başına cer harfi geldiğinde hikâye takdir edilir³⁵. Örneğin Hâlid b. el-Kannâni³⁶ şiirinde şöyle demektedir:

وَاللَّهِ مَا لَيْلِي بِنَامٍ صَاحِبُهُ وَلَا مُخَالِطِ اللَّيَّانِ جَانِبُهُ
Allah'a yemin olsun ki gecem, sahibi uyuyan değildir.
Ve yanı yumuşak bir obje üzerine uzanmamıştır

Şiirin takdiri وَاللَّهِ مَا لَيْلِي بِلَيْلٍ مَقُولٍ فِيهِ نَامٍ صَاحِبُهُ /Allah'a yemin olsun benim gecem hakkında sahibi uyumuştur, denilmez, şeklindedir. Kûfelilerin dediği kabul edilecek olursa ب harf-i cerri dâhil olduğundan dolayı نَام fiilinin isim kabul edilmesi gerekir.³⁷ Hikaye anlamı takdir edilmekle bu sözcüğün fiilliğine zarar verilmediği gibi harfi cerrin نَعْم ve بَيْسِ 'ye dahil olması onların fiil oluşuna zarar vermez. Çünkü burada da hikaye anlamı takdir edilir. Nitekim أَلَسْتُ بِجَارٍ مَقُولٍ نَعْمَ الْجَارُ /Ben kendisi hakkında ne iyi komşudur denilen komşu değil miyim? نَعْمَ السَّيْرُ عَلَى بَيْسِ الْعَيْرِ; Kendisi hakkında ne kötü binektir denilen binek üzerinde ne iyi bir gidiş; وَاللَّهِ مَا هِيَ بِنَعْمَ الْمَوْلُودَةُ /Allah'a yemin olsun ki o kendisi hakkında ne iyi kız çocuğudur, denilen değildir, şeklindedir. Ancak Araplar bu ifadelerde mevsûfu hazfederek sıfatı onun yerinde kullanmışlardır.³⁸ Ya da takdir أَلَسْتُ بِمَقُولٍ فِيهِ نَعْمَ الْجَارُ /ben kendisi hakkında ne iyi komşudur, denilen değil miyim? ; نَعْمَ السَّيْرُ عَلَى مَقُولٍ فِيهِ بَيْسِ الْعَيْرِ; وَمَا هِيَ بِمَقُولٍ فِيهَا نَعْمَ /o kendisi hakkında ne iyi kız çocuğudur, denilen değildir ve وَمَا صَاحِبُهُ /Gecem, kendisi hakkında sahibi uyuyandır denilen değildir, şeklindedir. Bu durumda sıfat hazfedilmiş hikaye edilmiş olan ifade onun

³³ İbn 'Akîl, Şerh, III/37; el-Cevcerî, Şerh, I/154; el-Murâdî, Tavdîh, II/902.

³⁴ el-Verrâk, 'İlel, I/292; el-Enbârî, el-İnsâf, s.86.

³⁵ eş-Şankîti, ed-Dürer , I/4.

³⁶ İbn Ya'îş, Şerh, III/62; 'Ukberî, el-Lübâb, I/81.

³⁷ İbn Hişâm, Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sedâ, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid), Kâhire, 1383, s.30.

³⁸ İbn 'Akîl, Şerh, III/160; İbn Hişâm, Katr, s.27; el-Murâdî, Tavdîh, II/902.

yerine getirilmiştir. Kur'ân'da ve Arapın kelamında bu tür ifadeler çoktur. *نِعْمَ* sözcüğünün hem zikredilmesi hem de hazfî çok olunca, *نِعْمَ* ve *يُسَّ* 'nin kullanıldığı ifadelerde sıfat olan *مَقُول* sözcüğü hazfedilerek takdirene başka kelimeler üzerine dahil olmuş olsa bile lafzen harfî cer fiil üzerine dahil olmuştur.³⁹

Küfelilere göre bu edatların isim olduklarının diğer bir delili ise Arapların *يَا نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَيَا نِعْمَ النَّصِيرُ* /*Ey (Allah) ne iyi sahip ve ne iyi yardımcıdır*, demeleridir. Onların *نِعْمَ* ile nida bulunmaları bu sözcüğün isim olduğuna delalet eder. Çünkü nida ismin hasiyetlerindedir. Eğer fiil olsaydı *نِعْمَ* nida formatı içinde kullanılmazdı.⁴⁰ Basralılar, Arapların bu şekilde kullanımlarını bilinmesi gerekçesine dayanarak *يَا اللَّهُ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَيَا نِعْمَ النَّصِيرُ أَنْتَ* /*Ya Allah sen ne iyi sahip ve ne iyi yardımcısın*, şeklinde yorumlamışlardır.⁴¹

Kûfe okuluna göre zaman edatlarının *نِعْمَ* ve *يُسَّ* ile kullanılmaması onların fiil olmadığına delalet eden başka bir kanıttır. Bu bağlamda *نِعْمَ الرَّجُلُ* /*o, dün ne iyi adamdır*, *بُسَّ الرَّجُلُ* /*o, dün ne kötü adamdır*, *نِعْمَ الرَّجُلُ* /*o, yarın ne iyi adamdır* ve *بُسَّ الرَّجُلُ* /*o, yarın ne kötü adamdır*, denilmez.⁴² Yine bu sözcüklerin mutasarrıf/çekimli olmamaları⁴³ onların fiil olmadığını göstermektedir. Çünkü çekimli olmak fiilin niteliklerindedir.⁴⁴

Basralılar, *نِعْمَ الرَّجُلُ* ve *بُسَّ الرَّجُلُ* demenin caiz olmadığı, bu sözcüklerin zaman edatıyla kullanılmaması ve bütün çekimlerinin yapılamaması deliline ise şöyle cevap vermektedirler: Çekimden soyutlanarak zamanla birlikte kullanılmaması *نِعْمَ* 'nin ziyadesiyle övgüyü, *نِعْمَ* 'nin ziyadesiyle yergiyi ifade etmek üzere vaz' edilmesinden/konulmasından dolayıdır. Hal anlama hasredilmesi ise övgüye layık olanın geçmişte olup da sonradan ortadan kalkan veya şu anda olmamış gelecekte oluşacak şeyler için değil şu an mevcut olmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁵

Kûfe okulu, Arap lehçeleri içinde *نِعِيمَ الرَّجُلُ* kullanımının bulunmasını *نِعْمَ* 'nin fiil olmadığını gösteren bir başka delil olarak ileri sürmektedir.⁴⁶ Basralılara göre ise Arapların *نِعِيمَ الرَّجُلُ* şeklinde okumalarına ilişkin rivayet şazdır. Kutrub bu rivayette münferid/tek kalmıştır. Bu rivayet kabul edilecek olsa bile *نِعْمَ* 'nin isim olduğuna delil teşkil etmez. Çünkü *نِعْمَ* 'nin aslı *فَعْلٌ* vezni üzere *نِعْمَ* dir. Kesrenin işbâ' edilmesiyle *ي* harfî ortaya çıkmıştır. *نِعْمَ* 'nin aslının *نِعْمَ* olduğunu gösteren delil, bu sözcükte dört çeşit

³⁹ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 95 vd.

⁴⁰ Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi' fi Şerhi Cemi'l-Cevâmi'*, (thk. Ahmed Şemseddin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, III/18; el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 87; el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, (thk. Muhammed Behçet el-Baytâr), Mecma'i'l-'İlmi'l-'Arabî, Dimeşk, ts, 98.

⁴¹ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 99.

⁴² el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 90; el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, s.98.

⁴³ İbn 'Akîl, *Şerh*, II/161.

⁴⁴ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 90; el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, s.98.

⁴⁵ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s.101.

⁴⁶ el-Murâdî, *Tavdih*, II/903; el-Enbârî, *el-İnsâf*, s. 90.

okumanın caiz olmasıdır. Birincisi asıl üzere nunun fethası aynın kesresi ile نَعْمَ , ikincisi nunun fethası ve aynın sükûnuyla نَعْمَ , üçüncüsü nunun ve aynın kesresiyle نَعْمَ , dördüncüsü ise nunun ve aynın kesresiyle نَعْمَ şeklindeki ağızdır.⁴⁷ نَعْمَ diye telaffuz edenler bu kelimeyi asıl üzere telaffuz etmişlerdir. Bu sözcüğün dört vecihle okunabilmesi onun aslının فَعْلَ vezni üzere نَعْمَ şeklinde olduğunu göstermektedir. Çünkü fiil veya isimden فَعْلَ vezninde gelip aynel fiili halk/boğaz harfi olan kelimeleri dört şekilde okumak da caizdir. Bu bağlamda isim olarak فَخَذٌ , فَخَذٌ , فَخَذٌ diye okunan sözcük, fiil olarak ise شَهَدٌ , شَهَدٌ ve شَهَدٌ sözcüğü zikredilebilir. Dolayısıyla نَعْمَ 'nin aslının نَعْمَ olduğu ve نَعِيمَ şeklindeki tellafuzda نَعْمَ 'nin işbadan kaynaklandığı sabit olunca, bu ağız نَعْمَ 'nin ismiyeti için delil olmayacağı belirgin hale gelir.⁴⁸

نَعْمَ ve بئسَ Sözcüklerinin Yer Aldığı Cümlelerin İ'râbı:

Basralılara göre fiil olan نَعْمَ ve بئسَ edatlarının faillerinin ya نَعْمَ الْعَبْدُ / *O ne iyi kuldur,*⁴⁹ örneğinde olduğu gibi ال ile ma'rife, ya وَلِنَعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ / *Muttakilerin ne iyi yeridir,*⁵⁰ ifadesindeki gibi ال ile marife olan bir kelimeye izafe edilmiş ya da بئسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا / *Zalimler için ne kötü bedeldir,*⁵¹ ibaresindeki gibi temyiz olan mansûb bir nekireyle veya نَعْمَ هِيَ örneğindeki gibi ما ile tefsir edilmiş müstetir zamir olması gerekir.⁵² نَعْمَ ve بئسَ yukarıda ifade ettiğimiz şekillerden biriyle fâilini aldıktan sonra نَعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ / *Zeyd ne iyi erkektir* ve بئسَ الرَّجُلُ زَيْدٌ / *Zeyd ne kötü erkektir*, örneklerinde görüldüğü üzere mahsûs bi'lmedh veya zemm getirilir. Mahsûs, mübteda olup kendinden önceki cümle ise haberdur. Haber cümlesi ile mübteda arasındaki râbit ise ال takısıyla ifade edilen umumiliktir. Mahsûs ittifakla fâilin önüne geçemez. Dolayısıyla نَعْمَ زَيْدُ الرَّجُلُ denilmez. Basralılara göre, Kufelilerin hilafına failin temyizinin önünde zikredilerek نَعْمَ زَيْدُ الرَّجُلُ denilmesi de caiz değildir. Her iki mektebin ittifakıyla mahsûsun, fiilin ve failin birlikte önüne geçmesi caizdir. Buna göre نَعْمَ زَيْدُ الرَّجُلُ denmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Ayrıca bir delil işaret etmesi halinde نَعْمَ الْعَبْدُ / *Ne iyi kuldur,*⁵³ örneğinde olduğu gibi mahsûs hazfedilebilir. Zira takdir نَعْمَ الْعَبْدُ هُوَ أَيُّ أَيُّوبُ / *O yani Eyüp, ne iyi kuldur,* şeklindedir.⁵⁴ نَعْمَ هِيَ örneğinde sonda gelen kelime mübteda mahsûs olup mübteda öncesi ise haber cümlesidir. مَا ise شَيْئٌ anlamında failin temyizidir. Ayrıca نَعْمَ ve بئسَ 'nin mahsûsunun mahzûf bir haberin mübtedası veya mahzûf bir mübtedanın haberi olması da caizdir. Bu

⁴⁷ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl*, s.111; el-Enbârî; *Esrâru'l-'Arabiyye*, s.98.

⁴⁸ el-Enbârî, *el-İnsâf*, s.102 vd.; el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, s.102.

⁴⁹ es-Sâd, 38/30.

⁵⁰ en-Nahl, 16/30.

⁵¹ el-Kehf, 18/50.

⁵² İbn Hişâm, *Katru'n-Nedâ*, s.186.

⁵³ Sâd, 38/30.

⁵⁴ Estirâbâdî, Radiyuddîn, *Şerhu'r-Radî ala'l-Kâfiye*, (thk. Yûsuf Hasan Ömer), Bingazi, 1996, IV/237 vd.; İbn Hişâm, *Katru'n-Nedâ*, s. 187; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebib*, s. 495.

durumda medh fiiliyle başlayan fiil cümlesi ve mahsusun mahzûf ögeyle oluşturmuş olduğu isim cümlesi olmak üzere iki cümleden bahsedilebilir.⁵⁵

Kûfelilere göre نَعْمَ ve بَسَّ isim olduklarından dolayı cümlede mübteda görevini üstlenmektedirler. İnşa manasını içerdiklerinden dolayı mebni kılınmışlardır. Kendilerinden sonra نَعْمَ الْعَيْدُ زَيْدٌ örneğindeki gibi ال takısı almış veya نَعْمَ ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ غَيْرُ مُكْتَبٍ / *Yalancı olmayan kişi, kavmin kız kardeşinin ne iyi oğludur*, ifadesindeki gibi ال takısına izafe edilmiş bir failin gelmesi gerekir. el-Ferrâ'ya göre ise,

فِنَعْمَ صَاحِبُ قَوْمٍ لَا سِلَاحَ لَهُمْ وَصَاحِبُ الرَّكْبِ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ
*Hiçbir silahı olmayan kavmin ne iyi arkadaşıdır.
 Ve Osman b. Affân, kervanın ne iyi arkadaşıdır.*

şairinde⁵⁶ görüldüğü üzere nekireye izafe edilmiş bir kelime de fail olabilir. Kûfilelere göre bu fiillerin faili müstetir zamir olmadığı gibi el-Kisâî hariç diğerlerine göre bariz zamir de olamaz.⁵⁷

Kûfe ekolüne göre نَعْمَ رَجُلًا زَيْدٌ örneğindeki gibi mansûb bir nekireyle failin نَعْمَ ve بَسَّ 'den ayrılması câizdir. Bu mansûb nekire el-Ferrâ'ya göre temyîz, el-Kisâî'ye göre ise hâldir. Fâilden sonra mahsûs bilmedh veya zemm zikredilir. Bilinmesi durumunda bunun terkedilmesi caizdir.⁵⁸ el-Kisâî ve el-Ferrâ'ya göre نَعْمًا هِيَ ifadesinde مَا tamme ve marife olup نَعْمَ sözcüğünün failidir. İfadenin takdiri ise نَعْمَ الَّتِي هِيَ şeklindedir. Bazılarına göre ise نَعْمَ sözcüğü ile نَعْمَ birlikte mürekkeb bir sözcük oluşturmuş ve irabta mahalli yoktur. نَعْمًا يَقُولُ زَيْدٌ ifadesinde ise مَا mahd nekre olup temyizdir. Cümle ise hazfedilmiş bir mevsûlun sılasıdır. Takdiri نَعْمًا مَا يَقُولُهُ زَيْدٌ / *Zeyd'in söylediği şey, ne güzel şeydir*, şeklindedir. Bazılarına göre ise مَا tam bir marifedir. Cümle ise mahzûf bir matufun sıfatıdır. Takdiri ise نَعْمَ الشَّيْءِ شَيْئًا şeklindedir.⁵⁹

SONUÇ

Arap dilinde kelime, isim, fiil ve harf olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Kelimelerin çoğunluğunun türü tespit edilmesine rağmen övgü ve yergi için kullanılan نَعْمَ ve بَسَّ gibi sözcüklerin hangi türe dahil olduğu Basra ve Kûfe dil ekolleri arasında tartışma konusu olmuştur.

⁵⁵ Esterâbâdî, *Şerhu'r-Radî*, IV/254; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 635, 785; el-Matrîzî, Nasuriddîn b. Abdisseyid, *el-Muğrib fî Terîbi'l-Mu'rib*, (thk. Mahmûd Fahîrî-Abdulhamîd Muhtâr-), Mektebetu Usâme b. Yezîd, Halep, 1979, II/431.

⁵⁶ Şiir için bkz. el-Murâdî, *Tavdîhu'l-Makâsîd*, II/906.

⁵⁷ el-Kengâravî, Sadruddîn el-İstânbûlî, *el-Mûfi fî'n-Nahvi'l-Kûfi*, (tlk. el-Baytar, Muhammed Behcet), ts., Dimeşk, ts., s. 516.

⁵⁸ el-Kengâravî, *el-Mûfi*, s.518.

⁵⁹ el-Kengâravî, *el-Mûfi*, s.518

Basralılara göre نَعْم ve بَشَّ sözcükleri câmid/çekimsiz bir fiildir. Çünkü merfû zamirler fiillere bitiştiği şekilde bu kavramlara bitişmektedir. Aynı zamanda mâzî fiiline özgü olan, vakıf halinde Araplarca ة şeklinde okunmayan ت harfi yine failinin müennes olması durumunda bu edatlara bitişmektedir. Kûfelilere göre ise نَعْم ve بَشَّ kavramları isimdir. Çünkü harfi cer bunların başında gelmekte ve bunlarla nida yapılmaktadır. Yine Kûfelilere göre zaman edatlarının نَعْم ve بَشَّ ile kullanılmaması, bir Arap kabilesi lehçesinde نَعْم 'nin نَعِيم şeklinde telaffuz edilmesi bu sözcüklerin isim olduğunu göstermektedir.

نَعْم gibi ifadelerde, Basralılara göre نَعْم fiil, الرَّجُلُ fail زَيْدٌ ise mahsûs olup mübtedadır. نَعْم'yle başlayan fiil cümlesi ise sonda önde zikredilmiş haberdır. Ya da زَيْدٌ mahsûs bir mübtedanın haberi veya mahzûf bir haberin mübtedasıdır. Bu durumda biri نَعْم ile başlayan fiil cümlesi, diğeri mahsûsla mahzûf ögenin birlikte oluşturmuş olduğu isim cümlesi olmak üzere iki cümle söz konusudur. Kûfelilere göre ise نَعْم isim olup mübtedadır. الرَّجُلُ fail, زَيْدٌ ise mahsûs olup haberdır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Basra ekolünün ortaya koyduğu görüşler daha sağlam temellere dayanmış gibi gözükmektedir. Kûfe ekolü ise kendi tezini desteklemek için bir takım şaz veya yorumlanabilme ihtimali olan kullanımlara yer vermiştir. Dolayısıyla bu konuda Basralıların iddialarının daha tutarlı olduğunu söylemek herhalde yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

- el-Cevcerî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdulmun'im, *Şerhu Şuzûri 'z-Zeheb fî Ma 'rifeti Kelâmi 'l-'Arab*, (thk. el-Hârîsi, Nevvâf b. Cezâ), Medine, 2004.
- el-Enbârî, 'Abdurrahman b. Ebi'l-Vefâ Muhammed, *Esrâru 'l-'Arabîyye*, (thk. Fahr Sâlih Kudâre), Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1995.
-, *ez-Zâhir fî Kelimati'n-Nâs*, (ed-Dâmin, Hâtim Sâlih), Dâru'n-Neşr, Beyrût, 1992.
-, *el-İnsâf fî Mesâili 'l-Hilâf beyne 'l-Basriyyîn ve 'l-Kûfiyyîn*, (thk. Mebrûk, Cevdet Abdu'ttevvâb, Ramazan), Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 2002.
- el-Ferâhidî, el-Halîl b. Ahmed, *Kûtâbu 'l-Cumel fi 'n-Nahv*, (thk. Kabâve, Fahruddîn), Müessesetu'r-Risâle, yy., 1995.
- el-Harezmi, el-Kâsım b. Huseyn, *et-Tahmîr –Şerhu 'l-Mufasssal-*, (thk. el-'Useymîn, Abdurrahman b. Suleyman), Dâru'l-Garbi'l-İslamî, yy., ts.
- İbn 'Usfûr, 'Ali b. Mü'min, *el-Mukarrib*, (Thk. el-Civârî, Abdussettâr - el-Cebûrî, Abdullah), yy., 1972.
- İbn 'Akîl, Bahâuddîn Abdullah, *Şerhu 'bni 'Akîl*, (thk. Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin), Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1985.

-, *el-Müsâ'id 'alâ Teshîli'l-Fevâid*, (thk. Berekât, Muhammed Kâmil), Dâru'l-Fikr, Dımeşk, 1980.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Osmân, *el-Hasâis*, (thk. Neccâr, Muhammed Ali), 'Âlemu'l-Kutub, Beyrût, ts.
-, *Kitabu'l-Luma' fi'l-'Arabiyye*, (thk. Fâiz Fâris), Dâru'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Kuveyt, 1972.
-, *Sırru Sina 'âti'l-İ'râb*, (thk. Hindâvî, Hasan), Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1985.
- İbn Hişâm, Cemaluddîn b. Yûsuf, *Muğni'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'ârib*, (thk. el-Mubarek, Mâzin – Hamdullah, Muhammed), Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1985.
-, *Evdahu'l-Mesâlik*, Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1979.
-, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sedâ*, (thk. Abdulhamid, Muhammed Muhyiddîn), Kâhire, 1383.
- İbn Mâlik, Cemaluddîn Muhammed b. Abdillâh el-Endelusî, *Şerhu't-Teshîl*, (thk. Bedevî, Muhammed - es-Seyyid, Abdurrahman), Dâru Hicr, yy., 1990.
- İbn Sîdeh, Ebu'l-Hasen 'Ali b. İsmail, *el-Muhassas*, (thk. Ceffâl, Halîl İbrâhîm), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût, 1996.
- İbn Ya'îş, Muvaffikuddîn Ya'îş b. Alî, *Şerhu'l-Mufasssal*, İdâretu't-Taba 'âti'l-Minyeriyye, Mısır, ts.
- İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl, *el-Usûl fi'n-Nahv*, (thk. el-Fetelî, Abdilhuseyn), Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1988.
- Esterâbâdî, Radiyuddîn, *Şerhu'r-Radî 'ala'l-Kâfiye*, (thk. Ömer, Yûsuf Hasan), Bingazi, 1996.
- Kefûmî, Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ, *Kitâbu'l-Külliyât*, (thk. Dervîş, 'Adnân - el-Mısırî, Muhammed), Muessetur'r-Risâle, Beyrût, ts.
- el-Kenğaravî, Sadruddîn el-İstanbulî, *el-Müfî fi'n-Nahvi'l-Küfî*, (tlk. Muhammed Behcet el-Baytâr), Dımeşk, ts.
- el-Mutarrizî, Nâsuriddîn b. Abdisseyyid, *el-Muğrib fi Tertîbi'l-Mu'rib*, (thk. Fahûrî, Mahmûd - Muhtâr Abdulhamîd), Mektebetu Usâme b. Yezîd, Haleb, 1979.
- el-Murâdî, *Tavdîhu'l-Makâsîd ve'l-Mesâlik bi Şerhi Elfıyyeti'bni Mâlik*, (thk. Süleyman, Abdurrahmân Ali), Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, yy., 2008.
- Sibeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. 'Osman, *el-Kitâb*, (thk. Hârûn Abdusselâm Muhammed), Mektebetu'l-Hancî, Kâhire, 1988.
- Suyûtî, Celaluddîn, *el-Eşbâh ve'Nezâir fi'n-Nahv*, (thk. Abdul'âl Salih Mükerrrem), Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1985.
-, *Hem'u'l-Hevâmi' fi Şerhi Cemi'l-Cevâmi'*, (thk. Şemsuddîn, Ahmed), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1998.

- Suheyli, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân, *Netâicu'l-Fikr fi'n-Nahv*, (thk. Abdulmevcûd, 'Âdil Ahmed - Mu'avvez 'Ali Muhammed), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1992.
- Şankîfî, Ahmed b. el-Emîn, *Kitâbu'd-Dureri'l-Levâmi' 'alâ Hem'i'l-Hevâmi'*, ts.
- el-'Ukberî, Ebu'l-Bekâ Muhibbuddîn 'Abdullah b. el-Huseyn, *el-Lubâb fi 'İleli'l-Binâ ve'l-İ'râb*, (thk. Tuleymât, Gâzi Muhtâr), Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1995.
- el-Verrâk, Ebu'l-Hasen Muhammed b. 'Abdillah, *'İlelu'n-Nahv*, (thk. Câsim, Muhammed- Dervîş, Muhammed), Mektebetu'r-Ruşd, Riyâd, 1999.
- ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyd Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (thk. Komisyon), Dâru'l-Hidâye, yy., ts.
- ez-Zemaşerî, Ebû'l-Kasım Mahmûd b. 'Omer, *el-Mufasssal fi San'ati'l-İ'râb*, (thk. Ali Ebû Mulhim), Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 1993.